

Unit 22 ครอบครัวคนญี่ปุ่น

Slide 1-2

จุดประสงค์ :

บทนี้มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนเห็นภาพครอบครัวญี่ปุ่น โดยเปรียบเทียบกับครอบครัวไทยในเรื่องโครงสร้างครอบครัว การแบ่งหน้าที่ในครอบครัว จำนวนบุตร สภาพสังคม ผู้สูงอายุ

ในตอนท้ายจะให้ผู้เรียนทำโปสเตอร์เกี่ยวกับครอบครัวในอนาคตของตนเอง แล้วนำมาแนะนำให้เพื่อนๆ ฟัง ซึ่งการคิดเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างครอบครัวคนญี่ปุ่นกับครอบครัวคนไทยจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจยิ่งขึ้น

Slide 3-8

โครงสร้างครอบครัวของโคะฮะรุ

ครอบครัวของโคะฮะรุ มีสมาชิก 5 คน ได้แก่ พ่อ แม่ และลูก 3 คน ซึ่งถือเป็นครอบครัวเดี่ยวคือมีเฉพาะพ่อแม่กับลูก จำนวนลูก 3 คน นับว่าเป็นจำนวนที่มากกว่าครอบครัวโดยเฉลี่ย 1 คน คุณพ่อเป็นพนักงานในบริษัท มีงานยุ่ง จึงกลับบ้านดึกเป็นประจำ นอกจากวันหยุดแล้ว แทบจะไม่ได้กินข้าวเย็นกับครอบครัวเลย ส่วนคุณแม่เคยทำงานบริษัท แต่พอลูก ก็ลาออกมาเป็นแม่บ้านเต็มตัว ตอนนี้ลูก ๆ โตแล้ว จึงอยากกลับไปทำงานใหม่อีกครั้ง พี่ชายของโคะฮะรุเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย ส่วนน้องชายเป็นนักเรียนชั้นประถม

คุณปู่คุณย่าคุณตาคุณยายของโคะฮะรุ ต่างอาศัยอยู่ที่บ้านของตัวเอง บางครั้งโคะฮะรุจะโทรไปคุยบ้าง หรือไปหาในช่วงวันหยุดยาวหรือช่วงปิดเทอม ครอบครัวของโคะฮะรุอยู่กันอย่างครอบครัวทั่วไปของญี่ปุ่นในปัจจุบัน

เราได้เริ่มต้นด้วยการดูตัวอย่างจากครอบครัวของโคะฮะรุไปแล้ว แต่ในช่วงไม่กี่ปีมานี้รูปแบบของครอบครัวชาวญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงไปไปตามยุคสมัย เรามาดูกันว่าจริงๆ แล้วครอบครัวรูปแบบใดที่พบมากในประเทศญี่ปุ่น

การใช้ชีวิตของผู้สูงวัย

Slide 11-13

Q1. คุณปู่คุณย่าหรือคุณตาคุณยายอาศัยอยู่บ้านเดียวกับเพื่อนๆ หรือเปล่าคะ
แล้วคิดว่าผู้สูงวัยของญี่ปุ่นอาศัยอยู่กับใครคะ
ในข้อต่อไปนี้ เพื่อน ๆ คิดว่าข้อไหนมีมากที่สุดคะ
(คำตอบคือข้อ ② อยู่กันสองคนตายาย)

คำตอบคือ จากการสำรวจของรัฐบาลญี่ปุ่นในปี 2022¹ พบว่าผู้สูงวัยที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปของญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ด้วยกันสองคนตายามีสัดส่วนมากที่สุด (32.1%) ส่วนอันดับ 2 ได้แก่ ผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่คนเดียวลำพัง (31.8%)

ชาวญี่ปุ่นในสมัยก่อน คนสูงวัยจะอาศัยอยู่กับครอบครัวของลูกมากที่สุด ครอบครัวที่อาศัยอยู่รวมกันแบบนี้เรียกว่า “ครอบครัวขยาย” (大家族) แต่จำนวนครอบครัวขยายลดลงอย่างต่อเนื่อง ในทางกลับกัน “ครอบครัวเดี่ยว” (核家族) ที่มีเฉพาะพ่อแม่ลูกก็เพิ่มขึ้นจนมีมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนครอบครัวทั้งหมด เป็นสาเหตุที่ทำให้ครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงวัยอยู่กันตามลำพังมีเพิ่มมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของอัตราเจริญพันธุ์รวม

Q2. จำนวนคนในครอบครัวของคนญี่ปุ่นลดลงเรื่อย ๆ จำนวนเด็กก็ลดลงเช่นกัน เพื่อน ๆ คิดว่าโดยเฉลี่ย สตรีญี่ปุ่น 1 คนจะมีบุตรจำนวนกี่คนคะ (คำตอบคือข้อ ② 1-2 คน)

Slide 14-17

จำนวนบุตรที่สตรีหนึ่งคนให้กำเนิดตลอดชีวิต เรียกว่า อัตราเจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate) ในประเทศที่พัฒนาแล้วในโลก มีแนวโน้มว่าตัวเลขนี้จะลดลง ตามสถิติขององค์การสหประชาชาติ (UN) ในปี 2024² อัตราเจริญพันธุ์รวมของประเทศไทยเท่ากับ 1.2 สหรัฐอเมริกาเท่ากับ 1.74 ฝรั่งเศสเท่ากับ 1.64 จีนเท่ากับ 1.01 และเกาหลีใต้เท่ากับ 0.73

กล่าวกันว่าถ้าตัวเลขนี้ต่ำกว่า 2.08 แล้ว ประชากรจะลดน้อยลง ในกรณีของญี่ปุ่น ตัวเลขนี้ลดเหลือต่ำกว่า 2.08 ในปี 1974 และหลังจากนั้นก็ลดลงเรื่อยมา จนเหลือเพียง 1.2 ในปี 2024 ในกรณีของไทย เคยมีตัวเลข 5.5 ในปี 1970 แต่ตัวเลขนี้ลดลงอย่างรวดเร็วในระยะเวลา 50 ปี จนเหลือ 1.2 ในปี 2024 เท่ากับประเทศญี่ปุ่น

กล่าวได้ว่าจำนวนบุตรของทั้งญี่ปุ่นและไทยลดลงอย่างรวดเร็ว ภาษาญี่ปุ่นเรียกปรากฏการณ์ที่จำนวนบุตรลดน้อยลงว่า 「少子化」 จัดเป็นปัญหาใหญ่ทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อประเทศ

¹ ข้อมูลพื้นฐานด้านความเป็นอยู่ของประชาชนโดยกระทรวงสาธารณสุขและแรงงานประเทศญี่ปุ่น ปี 2022

² ข้อมูลโดยองค์การสหประชาชาติ ปี 2024

Slide 18-19

ครอบครัวที่สามีและภรรยาทำงานด้วยกันทั้งคู่

Q3. ครอบครัวของเพื่อน ๆ คุณพ่อและคุณแม่ทำงานด้วยกันทั้งคู่หรือเปล่าคะ
แล้วเพื่อน ๆ คิดว่าครอบครัวส่วนใหญ่ที่ญี่ปุ่นเป็นแบบไหนคะ
(คำตอบคือ ① ส่วนใหญ่ทำงานทั้งคุณพ่อและคุณแม่)

“สามีทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนภรรยาทำงานบ้าน เลี้ยงลูกอยู่กับบ้าน” เป็นคำกล่าวที่อธิบายการแบ่งแยกหน้าที่ในบ้านของครอบครัวญี่ปุ่นทั่วไปหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และญี่ปุ่นได้อาศัยรูปแบบครอบครัวลักษณะนี้ เป็นหลักในการวางระบบสังคมด้านต่าง ๆ เช่น วางนโยบายรัฐบาล การประกันสุขภาพ การจ่ายเบี้ยบำนาญ การช่วยเหลือการเลี้ยงดูบุตร การช่วยเหลือค่าครองชีพของผู้สูงวัย ฯลฯ จึงทำให้ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 ญี่ปุ่นได้พัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่หลังจากเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 สภาพเศรษฐกิจญี่ปุ่นเริ่มเข้าสู่ภาวะถดถอย อีกทั้งสถานการณ์ในสังคมของสตรีสูงมากขึ้น การแบ่งแยกหน้าที่ในครอบครัวในลักษณะนี้จึงเริ่มเปลี่ยนไป

ภรรยาที่เป็นแม่บ้านเต็มตัว ทำงานบ้านและเลี้ยงลูกอยู่กับบ้านโดยไม่ได้ทำงานอื่น เรียกว่า 「専業主婦」 ส่วนครอบครัวที่ทั้งสามีและภรรยาทำงานหาเลี้ยงครอบครัว เรียกว่า 「共働き」 ในญี่ปุ่นนั้น สัดส่วนของครอบครัวที่ภรรยาไม่ได้ทำงานเปลี่ยนแปลงไปทุกปี ๆ โดยในปีค.ศ.1980 จำนวนครอบครัวที่ภรรยาไม่ได้ทำงานมีมากกว่าครอบครัวที่ทำงานทั้งคู่เกือบเท่าตัว แต่เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ตัวเลขทั้งสองเกือบไม่แตกต่างกัน ในปัจจุบันครอบครัวที่ทำงานทั้งคู่มีมากขึ้น³

เมื่อครอบครัวที่สามีและภรรยาทำงานหาเลี้ยงครอบครัวด้วยกันทั้งคู่มีเพิ่มมากขึ้น สามีที่ช่วยทำงานบ้านและเลี้ยงลูกก็ย่อมเพิ่มจำนวนขึ้นด้วย ในปัจจุบันจะพบว่า สามีของครอบครัวหนุ่มสาวจะช่วยทำงานบ้านและเลี้ยงลูกอย่างจริงจัง ทำให้พนักงานชายสามารถใช้สิทธิ์ลาหยุดเพื่อเลี้ยงลูกได้ ลักษณะการทำงานของทั้งชายและหญิงก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต แต่อย่างไรก็ตาม คนจำนวนมากยังคิดว่างานบ้านและงานเลี้ยงลูกเป็นงานของผู้หญิง แม้ในครอบครัวที่สามีและภรรยาทำงานทั้งคู่ ภรรยาก็ยังต้องรับหน้าที่หลักในการทำงานบ้านและเลี้ยงดูลูก

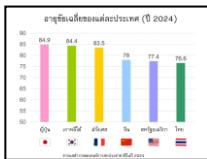
Slide 20-21

ตัวอย่างเช่น ครอบครัวของโคะซะรุ คุณพ่อทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนคุณแม่เป็นแม่บ้านเต็มตัว แต่ก็มีคุณแม่หลายคนที่คุณแม่เหมือนคุณแม่ของโคะซะรุว่า แม่ในตอนนี้เป็น แม่บ้านเต็มตัว แต่ถ้าลูกโตขึ้นในระดับหนึ่งแล้ว ก็อยากกลับไปทำงานอีกครั้ง

³ ข้อมูลจากสำนักสถิติแห่งชาติ ประเทศญี่ปุ่น ปี 2024

Slide 22

Slide 23-24

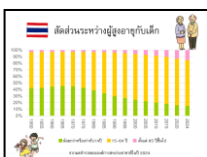
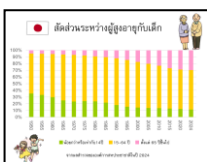
ปัจจุบันครอบครัวที่มีเพียงแม่กับลูก หรือพ่อกับลูกอาศัยอยู่ร่วมกัน หรือที่เรียกว่า แม่หรือพ่อเลี้ยงเดี่ยวนับว่ามีอยู่ไม่น้อย จากผลสำรวจ⁴ พบว่าประมาณ 10% ของครอบครัวที่มีลูก เป็นครอบครัวที่มีผู้ปกครองเพียงคนเดียว

Q4. ว่ากันว่าคนญี่ปุ่นมีอายุยืนยาวที่สุดในโลก เพื่อนๆ คิดว่าโดยเฉลี่ยคนญี่ปุ่นอายุยืนถึงกี่ปีคะ (คำตอบคือข้อ ② ประมาณ 80 ปี)

ผลสำรวจขององค์การสหประชาชาติ (UN) ในปี 2024⁵ พบว่าอายุขัยเฉลี่ยของคนญี่ปุ่นในปี 2024 สูงที่สุดในโลก คือ อายุขัยเฉลี่ยของผู้หญิงญี่ปุ่นเท่ากับ 87 ปี และอายุขัยเฉลี่ยของผู้ชายญี่ปุ่นเท่ากับ 81 ปี โดยมีอายุขัยเฉลี่ยรวมเท่ากับ 85 ปี และจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติของไทย พบว่าอายุขัยเฉลี่ยรวมของคนไทยคือ 77 ปี โดยผู้หญิงมีอายุขัยเฉลี่ยมากกว่าผู้ชายเช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่น จะเห็นว่าเมื่อเทียบกับญี่ปุ่นแล้ว ตัวเลขต่างกันถึงเกือบ 10 ปี

ส่วนอายุขัยเฉลี่ยของประเทศที่แสดงอยู่ในกราฟ เกาหลีใต้มีอายุขัยเฉลี่ยเป็นอันดับสอง รองจากญี่ปุ่น คือ 83.8 ปี ฝรั่งเศส 81.9 ปี จีน 77.6 ปี และสหรัฐอเมริกา 76.4 ปี

หากคนญี่ปุ่นมีชีวิตยืนยาวขึ้น ประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปก็จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปี 1980 ประชากรกลุ่มนี้มีจำนวน 10,650,000 คน คิดเป็น 9.1% ของประชากรทั้งหมด แต่ในปี ค.ศ. 2024 เพิ่มขึ้นเป็น 30% ของประชากรทั้งหมด ภาษาญี่ปุ่นเรียกสังคมที่มีประชากรสูงวัยอยู่เป็นจำนวนมากว่า 「高齢化社会」 หรือสังคมผู้สูงวัยในภาษาไทย

Slide 25-27

จากการสำรวจของรัฐบาลในปี 2024⁶ ได้เปรียบเทียบประชากรเด็กที่มีอายุไม่เกิน 15 ปีกับประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปแล้ว พบว่า ประชากรเด็กมีจำนวนประมาณ 14 ล้านคน ในขณะที่ประชากรสูงวัยมีถึง 36 ล้านคน ปรากฏการณ์ 「少子化 (ประชากรเด็กลดลง)」 และ 「高齢化 (ประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้น)」 ดำเนินไปอย่างรวดเร็วในญี่ปุ่น

สไลด์ที่ 26 และ 27 แสดงให้เห็นถึงสัดส่วนระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก ซึ่งจะเห็นได้ว่าช่วงหลังมานี้ ปรากฏการณ์เดียวกันเริ่มเกิดขึ้นในไทยด้วย หาก 「少子化 (ประชากรเด็กลดลง)」 และ 「高齢化 (ประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้น)」 ยังคงดำเนินต่อไป จะกลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคม แม้รัฐบาลญี่ปุ่นจะพยายามคิดหามาตรการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหา แต่ก็ยังไม่มีมาตรการใดที่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

⁴ ผลสำรวจโดยกระทรวงกระทรวงสาธารณสุขและแรงงานประเทศญี่ปุ่น ปี 2021

⁵ ข้อมูลโดยองค์การสหประชาชาติ ปี 2024

⁶ ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ประเทศญี่ปุ่น ปี 2024